

A la recerca del temps perdut I

MARCEL PROUST

Pel cantó de Swann

Traducció de VALÈRIA GAILLARD

Proa

MARCEL PROUST

PEL CANTÓ DE SWANN
A LA RECERCA DEL TEMPS PERDUT I

Traducció de Valèria Gaillard Francesch

Proa

Proa
A Tot Vent

La traducció d'aquesta obra ha comptat amb dues subvencions de la Institució de les Lletres Catalanes, l'any 2008 i el 2009

Títol original: *Du côte de chez Swann*

Primera edició en aquest segell: novembre del 2019

© de la traducció: Valèria Gaillard Francesch, 2011

Disseny de la coberta: Núria Zaragoza
Il·lustració de la coberta: © Sonia Alins

Drets exclusius d'aquesta edició:
Raval Edicions, SLU, Proa
Diagonal, 662-664
08034 Barcelona
www.proa.cat

Fotocomposició: Víctor Igual, s.l.
DIPÒSIT LEGAL: B. 22.045-2019
ISBN: 978-84-7588-797-5

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra requereix l'autorització escrita de l'editor; la llei preveu sancions per als infractors. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment de l'obra, podeu sol·licitar permís al Centro Español de Derechos Reprográficos, a través del portal www.conlicencia.com o bé trucant als telèfons 91 702 19 70 / 93 272 04 47. Tots els drets reservats.

TAULA

Combray	9
I	11
II	65
Un amor de Swann	235
Noms de país: El nom	471
Notes	527
<i>Nota de la traductora</i>	529

I

Durant anys he anat a dormir d'hora. De vegades, tot just apagada l'espelma, els ulls se'm tancaven tan ràpid que no tenia temps de dir-me: «M'adormo». I, mitja hora més tard, la idea que ja tocava buscar el son em desvetllava; volia desar el volum que creia tenir encara entre les mans i bufar el llum; mentre dormia no havia deixat de reflexionar sobre el que acabava de llegir, però aquestes reflexions havien pres un gir una mica particular; em semblava que era de mi mateix que parlava l'obra: una església, un quartet, la rivalitat entre Francesc I i Carles V. Aquesta creença sobrevivia uns segons al meu despertar; no xocava a la meva raó, però em pesava com escames sobre els ulls i els impedia adonar-se que la bugia ja no estava encesa. Llavors començava a resultar-me intel·ligible com, després de la metempsicosi, els pensaments d'una existència anterior; el tema del llibre es desprenia de mi, jo era lliure d'aplicar-m'hi o no; quan recuperava la visió, em sorprenia trobar al meu voltant una foscor dolça i reposant per als ulls, però potser encara més per a l'esperit, al qual apareixia com una cosa sense motiu, incomprendible, com una cosa veritablement fosca. Em preguntava quina hora devia ser; sentia el xiulet dels trens que, més o menys allunyat, com el cant d'un ocell en un bosc, mesurant les distàncies, em descrivia

l'extensió de la campanya deserta on el viatger apressa el pas cap a la pròxima estació; i el petit camí que recorre quedarà gravat en el seu record per l'excitació que deu als llocs nous, als actes inhabituals, a la conversa recent i als comiats sota la llàntia forastera que el segueixen en el silenci de la nit, a la dolçor propera del retorn.

Recolzava tendrament les galtes contra les belles galtes del coixí, que, plenes i fresques, són com les galtes de la nostra infància. Vaig encendre un llumí per mirar el rellotge. Aviat mitjanit. És l'instant que el malalt, que s'ha vist obligat a marxar de viatge i dormir en un hotel desconegut, desvetllat per una crisi, s'alegra de percebre sota la porta una ratlla de llum. Quina felicitat! Ja és de dia! Aviat els criats s'hauran aixecat, els podrà cridar, el vindran a socórrer. L'esperança de ser alleugerit li dona coratge per sofrir. Justament, li ha semblat sentir passos; els passos s'apropen, després s'allunyen. I la ratlla de llum que hi havia sota la porta ha desaparegut. És mitjanit; acaben de tancar el gas; l'últim criat se n'ha anat i haurà de quedar-se tota la nit patint sense remei.

Em tornava a adormir, i de vegades només em despertava un instant, el temps just de sentir els cruixits orgànics dels enfustats, d'obrir els ulls per fixar-los en el calidoscopi de la foscor, d'assaborir, gràcies a una lluïssor momentània de la consciència, el son en què s'havien submergit els mobles, la cambra, el tot del qual jo només era una petita part i a la insensibilitat del qual tornava ràpid a unir-me. O bé, tot dormint, havia assolit sense esforç l'edat per sempre més acomplerta de la meua vida primitiva, retrobada com la dels meus terrors infantils, com aquell en què el meu oncle avi m'estirava els tirabuixons, i que havia dissipat el dia —data per a mi d'una nova era— en què me'ls van tallar. Si havia oblidat aquest esdeveniment mentre dormia,

en retrobava el record tan bon punt aconseguia despertar-me per escapar de les mans del meu oncle avi, però, com a mesura de precaució, m'embolicava completament el cap amb el coixí abans de tornar al món dels somnis.

De vegades, igual que Eva va néixer de la costella d'Adam, una dona naixia durant el meu son d'una mala postura de la meva cuixa. Formada del plaer que estava a punt d'assaborir, m'imaginava que era ella qui me l'oferia. El meu cos, que sentia en el seu la meva pròpia escalfor, se li volia unir, em desvetllava. La resta dels humans em semblava ben llunyana al costat d'aquella dona que havia deixat feia només uns instants; la meva galta estava calenta encara del seu bes, el meu cos corbat pel pes del seu tronc. Si, com passava sovint, tenia els trets d'una dona que havia conegut a la vida, m'anava a entregar tot sencer a aquest objectiu: retrobar-la, com aquells que se'n van de viatge per contemplar amb els propis ulls una ciutat desitjada i s'imaginen que podran assaborir en la realitat l'encís del somni. De mica en mica, esvaint-se el seu record, havia oblidat la noia del meu somni.

Un home que dorm subjecta en cercle al seu voltant el fil de les hores, l'ordre dels anys i dels mons. Els consulta per instint en despertar-se i en un segon hi llegeix el punt de la Terra que ocupa, el temps que s'ha escolat fins al seu despertar; però els rangs poden barrejar-se, trencar-se. Si cap al matí, després d'algun insomni, el son el sorprèn mentre llegeix en una postura molt diferent en què habitualment dorm, en té prou amb alçar el braç per aturar i fer recular el sol, i en el primer minut del seu despertar, ja no sabrà l'hora, creurà que acaba de ficar-se al llit. I si s'adorm en una posició encara més incòmoda i divergent, com per exemple assegut en una butaca després de sopar, llavors el trasbals en els mons desorbitats serà complet, la butaca

màgica el farà viatjar a tota velocitat pel temps i l'espai, i en el moment d'obrir les parpelles, creurà que s'ha ficat al llit alguns mesos abans en una altra contrada. Però només calia que, en el meu propi llit, el son fos profund i em relaxés completament l'esperit; aleshores, aquest abandonava el pla del lloc on m'havia adormit, i quan em despertava a la nit, ignorant on era, en el primer instant ni tan sols sabia qui era; només tenia, en la seva simplicitat primitiva, el sentiment de l'existència com pot estremir-se en el fons d'un animal; estava més desproveït que l'home de les cavernes; però llavors el record —no encara del lloc on era, sinó d'alguns on havia viscut i on hauria pogut estar— venia des de dalt com un auxili per estirar-me del no-res d'on no hauria pogut sortir tot sol; en un segon passava per sobre de segles de civilització, i la imatge confusament entrevista dels llums de petroli, i després de les camises de coll girat, recomponien, de mica en mica, els trets originals del meu ésser.

Potser la immobilitat de les coses que ens envolten els és imposada per la nostra certesa que són aquestes i no d'altres, per la immobilitat del nostre pensament davant seu. El cert és que, quan em despertava així, amb la ment agitada intentant —sense aconseguir-ho— saber on era, tot em donava voltes en la foscor: les coses, els països, els anys. El cos, massa encarcerat per moure's, intentava descobrir, segons la forma de la seva fatiga, la posició dels membres per deduir la direcció de la paret, la posició dels mobles, per reconstruir i anomenar l'estança on era. La seva memòria, la memòria de les costelles, dels genolls, de les espatlles, li presentava successivament diverses cambres on havia dormit, mentre que al seu voltant les parets invisibles, que canviaven de posició segons la forma de la cambra imaginada, giravoltaven en les tenebres. I fins i tot abans

que el meu pensament, que vacillava en el lllindar dels temps i de les formes, hagués identificat la casa confrontant les circumstàncies, ell —el meu cos— es recordava en cada cas del tipus de llit, de la situació de les portes, de l'orientació de les finestres, de si hi havia un passadís, amb allò que pensava en el moment d'adormir-me i que retrobava en despertar. El meu costat anquilosat, intentant esbrinar la seva orientació, s'imaginava, per exemple, estirat de cara a la paret en un gran llit amb baldaquí, i tot seguit em deia: «Té, per fi m'he adormit encara que la mamà no hagi vingut a dir-me bona nit»; era al camp a casa del meu avi, mort molts anys enrere; i el meu cos, el costat sobre el qual descansava, guardians fidels d'un passat que la meva ment no hauria d'haver oblidat mai, em recordaven la flama del petit llum de cristall de Bohèmia, en forma d'urna, penjat del sostre amb cadenetes, la llar de foc feta de marbre de Siena al meu dormitori de Combray, a casa dels avis, en dies llunyans que aleshores m'imaginava actuals sense representar-me'ls exactament i que després tornaria a veure millor, un cop despert del tot.

En acabat, renaixia el record d'una nova actitud; la paret s'esquitllava en una altra direcció: era a la meva cambra a casa de la senyora de Saint-Loup, al camp; Déu meu!, deuen ser com a mínim les deu, ja deuen estar de sopar! Dec haver allargat massa la migdiada que faig cada tarda quan torno del passeig amb la senyora de Saint-Loup, abans d'endossar-me el frac. Perquè han passat molts anys des de Combray on, els dies que tornàvem més tard, veia els reflexos rogens del sol ponent als vidres de la meva finestra. És una altra mena de vida la que fem a Tansonville, a casa de la senyora de Saint-Loup, una altra mena de plaer que tinc a sortir només de nit, a recórrer sota el clar de lluna els camins on antany jugava al sol; i la cambra on

m'hauria adormit en comptes de vestir-me per sopar, de lluny la distingeixo, quan tornem a casa, travessada pels focs de la llàntia, únic far en la nit.

Aquestes evocacions giravoltants i confuses mai no duraven més d'uns quants segons; sovint, la breu incertesa del lloc on em trobava no distingia les unes de les altres les diverses suposicions que la formaven, de la mateixa manera que no aïllem, quan veiem un cavall corrent, les posicions successives que ens mostra el cinetoscopi. Però havia tornat a veure ara una, ara l'altra, les cambres que havia ocupat en la meua vida, i acabava recordant-les totes en els llargs somieigs que seguien el meu despertar; cambres d'hivern on quan som al llit arraulim el cap en un niu que ens trenem amb les coses més dispars: la punta d'un coixí, la part superior de les flassades, un tros de xal, la vora del llit i un número dels *Débats roses*, i acabem per cimentar-ho tot junt seguint la tècnica dels ocells i a còpia de recolzar-nos-hi indefinidament a sobre; on, amb un fred glacial, el plaer que assaborim de sentir-nos aïllats de l'exterior (com l'oreneta de mar que fa el niu al fons d'un subterrani, a l'escalfor de la terra) i on —amb el foc encès tota la nit a la llar— dormim amb una gran manta d'aire calent i fumejant, travessada per les lluïssors del caliu que es revifa, espècie d'alcova impalpable, de càlida caverna excavada al cor de la mateixa cambra, zona ardent i mòbil en els seus contorns tèrmics, airejada d'exhalacions que ens refresquen la cara procedents dels racons, de les parts properes a la finestra, o allunyades de la llar de foc, i que s'han refredat; cambres d'estiu on ens agrada estar units a la nit tèbia, on el clar de lluna recolzat als porticons entreoberts llança fins al peu del llit la seva escala encantada, on dormim gairebé a l'aire lliure, com la mallerenga gronxada per la brisa en la punta d'un raig; altres vegades, a la cambra Lluís XVI, tan alegre que ni

tan sols la primera nit no m'hi havia sentit gaire incòmode, i on les columnetes que aguantaven lleugerament el sostre s'apartaven amb gràcia per mostrar i reservar alhora l'espai del llit; altres vegades, al contrari, aquella petita i tan alta de sostre, aixecada en forma de piràmide fins a una alçada de dos pisos i parcialment revestida de caoba, on des del primer instant m'havia intoxicat moralment amb l'olor desconeguda de l'espicanard, convençut de l'hostilitat de les cortines violetes i de la insolent indiferència de la pèndola, que parlotejava ben alt com si jo no hi fos; on un estrany i despietat mirall de peu quadrangular, barrant obliquament un dels angles de l'habitació, s'emparava per força, en la dolça plenitud del meu camp visual habitual, d'un emplaçament que no estava previst; on el meu pensament, esforçant-se durant hores per dislocar-se, per estirar-se cap a dalt i mesurar exactament la forma de la cambra, i arribar a omplir fins al capdamunt el seu gegantesc embut, havia passat unes quantes nits en blanc mentre jo romania estirat al llit, els ulls oberts, l'oïda ansiosa, els narius aletejant, el cor batent; fins que el costum va canviar el color de les cortines, va fer callar la pèndola, va ensenyar la pietat al mirall oblic i cruel, i va dissimular, si no va expulsar completament, l'olor de l'espicanard i va disminuir considerablement l'altura aparent del sostre. El costum! Organitzador hàbil però ben lent que comença deixant patir el nostre esperit durant setmanes en una instal·lació provisional, però que, malgrat tot, resulta una feliç troballa, ja que sense el costum i reduït només als propis mitjans, seria incapaç de fer-nos habitable una casa.

Ara, sens dubte, estava ben despert, el meu cos havia girat un darrer cop i el bon àngel de la certesa ho havia aturat tot al meu voltant, m'havia ficat sota les flassades, a la meva cambra, i havia situat aproximadament al seu lloc,

en la foscor, la calaixera, la taula, la llar de foc, la finestra que donava al carrer i les dues portes. Però, tot i saber que no em trobava en les estances de les quals la ignorància del despertar m'havia mostrat feia uns instants si no la imatge nítida, almenys fet creure la seva possible presència, la meva memòria ja s'havia posat en marxa; normalment no intentava adormir-me de seguida; passava gran part de la nit recordant la nostra vida d'antany, a Combray, a casa de la meva tia àvia, a Balbec, a París, a Doncières, a Venècia, i en altres indrets, recordant els llocs, les persones que hi havia conegut, el que n'havia vist, el que me n'havien explicat.

A Combray, cada dia quan arribava el capvespre, molt abans del moment que m'havia de ficar al llit i quedar-me, sense dormir, lluny de la mare i de l'àvia, el meu dormitori es convertia en el punt fix i dolorós de les meves preocupacions. Se'ls havia acudit la idea, per tal de distreure'm els vespres que em veien massa moix, de posar-me una llanterna màgica amb la qual, tot esperant l'hora de sopar, cofaven el llum de la tauleta de nit; i, seguint l'exemple dels primers arquitectes i mestres vitrallers del gòtic, substituïa l'opacitat de les parets per impalpables irisacions, per aparicions sobrenaturals multicolors, i les llegendes quedaven pintades com en un vitrall vacil·lant i momentani. Però d'aquesta manera, la meva tristesa no feia més que augmentar, perquè n'hi havia prou amb el canvi d'il·luminació per destruir el costum que tenia de la cambra i gràcies al qual se m'havia fet —fora del suplici d'anar al llit— suportable. Ara que ja no la reconeixia m'hi sentia inquiet, com en una habitació d'hotel o de xalet a la qual hagués arribat per primer cop baixant del tren.

Al pas sotragat del seu cavall, Golo, empès per un terrible disseny, sortia del petit bosc triangular que el pendent

d'un turó envellutava d'un verd fosc, i avançava tot fent bots cap al castell de la pobra Genoveva de Brabant. El castell estava tallat seguint una línia corba que no era una altra que el límit d'un dels ovals de vidre disposats al xassís que es feia lliscar a l'interior de la llanterna. Tan sols era un pany de la façana del castell i tenia al davant una landa on somiejava Genoveva, que duia un cinturó blau. El castell i la landa eren grocs, i no m'havia calgut veure'ls per conèixer-ne el color ja que, abans que els vidres del xassís, la sonoritat daurada del nom de Brabant me l'havia mostrat amb tota evidència. Golo s'aturava un instant per escoltar entristit la lletania que la meva tia àvia llegia en veu alta i que semblava comprendre perfectament, adaptant la seva actitud a les indicacions del text amb una docilitat que no excloïa una certa majestat; després s'allunyava amb el mateix pas sotragat. I res no podia aturar la seva lenta cavalcada. Si movien la llanterna, distingia el cavall de Golo que continuava avançant per sobre les cortines de la finestra, bombant-se amb els seus plecs, davallant per les esclotxes. El mateix cos de Golo, d'una essència tan sobrenatural com la de la seva muntura, superava qualsevol obstacle material, qualsevol objecte molest que trobava, prenent-lo com a ossada i interioritzant-lo, ja fos el pom de la porta que va adaptar a l'instant i sobre el qual surava invenciblement la seva capa vermella o el seu rostre pàllid, sempre tan noble i melangiós, però que mai no mostrava cap neguit per aquesta transvertebració.

És cert que aquelles projeccions brillants, que semblaven emanar d'un passat merovingi i passejaven al voltant meu reflexos d'història ben antics, em resultaven fascinants. Però no podria expressar el malestar que em provocava, amb tot, la intrusió del misteri i la bellesa en una cambra que havia acabat omplint del meu ésser fins al punt

de dedicar-li tan poca atenció com a ell mateix. Un cop esgotada la influència anestesiant del costum, començava a pensar, a sentir, coses ben tristes. Aquell pom de porta de la meva cambra, que diferia per mi de la resta de poms perquè semblava obrir-se tot sol, sense que calgués girar-lo —fins a aquest punt el seu ús em resultava ja inconscient—, vet aquí que ara servia de cos astral a Golo. I així que ens cridaven per sopar, corria cap al menjador, on el gran llum del sostre —que ignorava qui era Golo i Barba-Blava, i que coneixia els meus pares i el bou a la cassola— oferia la seva claror de cada vespre; i em llançava als braços de la mamà, que les desgràcies de Genoveva de Brabant em feien sentir més propera, mentre que els crims de Golo em portaven a examinar la pròpia consciència amb més escrúpols.

Acabat el sopar, per desgràcia, m'obligaven a separar-me de seguida de la mamà, que si feia bo es quedava a xerrar amb els altres al jardí, i si feia mal temps al salonet on tothom s'aixoplugava. Tothom menys l'àvia, que creia que «és una llàstima quedar-se tancats al camp» i discutia sense parar amb el pare perquè, els dies de molta pluja, m'enviava a llegir a la meva cambra en comptes de deixar-me quedar a fora. «No és així que creixerà robust i enèrgic», deia tristament, «sobretot aquest menut que necessita guanyar tanta força i voluntat». El pare arronsava les espatlles i examinava el baròmetre perquè li agradava la meteorologia, mentre la mare, procurant no fer soroll per no molestar-lo, el mirava amb un respecte entendrit, però tampoc gaire fixament per no intentar penetrar en el misteri de les seves superioritats. Però l'àvia amb mal temps, fins i tot quan plovia a bots i barrals i la Françoise havia entrat precipitadament les delicades butaques de vímet per por que no es mullessin, la vèiem pel jardí buit i fuetejat per la tempesta,

apartant-se els blens desordenats i grisos perquè el seu front s'amarés millor de la salubritat del vent i la pluja. Deia: «Per fi es respira!», i recorria els caminals enfangats del jardí —massa simètricament alineats, al seu parer, pel nou jardiner insensible a la natura, i a qui el pare havia preguntat des del matí si el temps milloraria— amb els seus passets entusiastes i trontollants, regulats pels moviments diversos que provocaven, en la seva ànima, l'embriaguesa de la tempesta, la potència de la higiene, l'estupidesa de la meua educació i la simetria dels jardins, més que pel desig —desconegut per ella— d'evitar a la seva faldilla de color pruna les taques de fang sota les quals desapareixia fins a una altura que sempre era, per a la seva minyona, una desesperació i un problema.

Quan l'àvia feia un tomb pel jardí havent sopat, només una cosa tenia el poder de fer-la entrar: si la meua tia àvia —en un dels moments en què l'òrbita del passeig la conduïa periòdicament, com un insecte, davant del llum del salonet on es servien els licors a la taula de joc— li cridava: «Bathilde! Va, vine a impedir que el teu marit prengui conyac!» Per burxar-la, en efecte (ja que havia aportat a la família del meu pare un tarannà tan diferent que tothom li feia bromes i la turmentava), com que l'avi tenia prohibit els licors, la tia àvia li'n feia beure unes gotes. La pobra àvia entrava i pregava fervorosament al seu marit que no tastés el conyac; ell s'empipava, en feia un bon glop, i l'àvia se n'anava trista, descoratjada, somrient tanmateix, ja que era tan humil de cor i tan dolça, que la seva tendresa pels altres i el poc cas que feia de la seva pròpia persona i dels seus patiments es conciliaven en un somriure de la seva mirada en la qual —contràriament al que es veu en el rostre de molts éssers humans—, només hi havia ironia per a ella mateixa i, en canvi, per a tots nosaltres, com un bes dels

seus ulls, que no podien veure aquells a qui estimava sense acariciar-los apassionadament amb la mirada. Aquest suplicí que li infligia la tia àvia, l'espectacle dels precés en va de l'àvia —vençuda d'entrada— i de la seva feblesa en intentar inútilment prendre a l'avi la copa de licor, era una d'aquelles coses a les quals ens acabem acostumant amb el temps fins al punt de considerar-les una broma, i ens acabem posant, alegrement i decididament, del bàndol del perseguidor com per mirar de persuadir-nos que no es tracta d'una veritable persecució; aleshores, en canvi, em provocaven un tal horror que m'hauria agradat pegar la tia àvia. Però tan aviat sentia «Bathilde!, au, vine a impedir que el teu marit prengui conyac!», feia per covardia el que fem tots quan som adults davant dels patiments i les injustícies: no volia veure-les, i pujava a plorar a dalt de tot de la casa, al costat de la sala d'estudi, sota la teulada, en una petita habitació que feia olor de lliri i que també perfumava una grosella negra silvestre, que s'enfilava per l'exterior, entre les pedres del mur, tot abocant una branca florida per la finestra entreoberta. Destinada a un ús més especial i més vulgar, aquella habitació, des d'on de dia s'arribava a veure fins la torre de Roussainville-le-Pin, em va servir durant anys —segurament perquè era l'única on em permetien tancar-me amb clau— de refugi per a totes les ocupacions que reclamaven una soledat inviolable: la lectura, el somieig, les llàgrimes i la voluptat. No sabia aleshores, malauradament, que força més penosament que els lleus incompliments del règim per part del seu marit, la meua manca de voluntat, la meua salut delicada, la incertesa que projectaven sobre el meu futur, preocupaven l'àvia durant els seus vagarejos incessants a la tarda i al vespre, quan vèiem passar i repassar —el perfil alçat al cel— el seu bell rostre de galtes brunes i solcades que l'edat havia tornat

gairebé malves com els conreus a la tardor, i cobertes, quan sortia, per un vel mig recollit, i sobre les quals —provocada pel fred o algun pensament trist— sempre estava eixugant alguna llàgrima involuntària.

El meu únic consol, quan pujava a dormir, era que la mamà vindria a fer-me un petó quan fos al llit. Però aquells petons de bona nit duraven tan poc, la mamà tornava a baixar tan de pressa, que quan la sentia pujar i percebia pel passadís de doble porta el frec lleuger del seu vestit de jardí de mussolina blava d'on penjaven prims cordons de palla trenada, m'era dolorós. Aquell moment anunciava el següent, quan em deixaria i tornaria a baixar. Així, aquell petó de bona nit que tant m'agradava, arribava a desitjar que me'l fes com més tard millor, que es prolongués el temps de respir abans de l'arribada de la mamà. Alguna vegada, quan, després d'haver-me fet un petó, obria la porta per marxar, volia cridar-la, dir-li «fes-me'n un altre», però sabia que a l'instant se li marcava l'enuig al rostre, ja que la concessió que feia a la meua tristesa i agitació venint a fer-me un petó, aportant-me un bes de pau, irritava el pare, que trobava aquests ritus absurds, i ella hauria preferit deslliurar-me'n de la necessitat, del costum, en comptes de deixar-me adquirir el de demanar-li —quan ja era a la porta— un altre petó. Ara bé, veure-la enfadada destruïa tota la calma que m'havia aportat uns segons abans, quan havia inclinat sobre el llit el seu rostre amorós i me l'havia ofert com una hòstia per a una comunió de pau de la qual els meus llavis extrauriem la seva presència real i el poder per adormir-me. Però aquells vespres que la mamà s'estava poca estona a la meua cambra eren, al capdavant, dolços en comparació amb aquells altres que hi havia gent a sopar i, per aquest motiu, no pujava a dir-me bona nit. Els convidats es reduïen habitual-

ment al senyor Swann, que, al marge d'uns quants forasters de pas, era, si fa o no fa, l'única persona que va venir a la nostra casa de Combray, unes vegades a sopar com a veí (més rarament després del seu casament desafortunat, perquè els meus pares no volien rebre la seva dona), i d'altres havent sopat, d'improvís. Els vespres que asseguts davant de la casa sota el gran castanyer, al voltant de la taula de ferro, sentíem a l'extrem del jardí, no pas el cascavell profús i cridaner que ruixava, que atabalava en passar amb el seu soroll ferruginós, inesgotable i glaçat, tothom de la casa que el feia sonar entrant «sense trucar», sinó la doble dringadissa tímida, oval i daurada de la campaneta per als forasters, tothom es demanava de seguida: «Una visita, qui deu ser?», però sabíem prou bé que només podia ser el senyor Swann; la meva tia àvia, parlant en veu alta per servir d'exemple, esforçant-se perquè el seu to sonés natural, ens pregava que no xiuxiuegèssim, que no hi ha res més desagradable per a la persona que arriba, ja que pot creure que s'estan dient coses que no ha de sentir, i enviàvem en missió de reconeixement l'àvia, sempre contenta de tenir un pretext per donar una altra volta pel jardí, i de passada aprofitava per arrencar subreptíciament alguns apres de roser a fi de restituir a les roses un aspecte més natural, com una mare que —per estufar-los— passa la mà pels cabells del seu fill que el barber ha aplanat massa.

Ens quedàvem tots pendents de les notícies que la meva àvia ens portaria de l'enemic, com si haguéssim pogut dubtar entre un gran nombre possible d'assaltants, i poc després l'avi deia: «Reconec la veu d'en Swann.» En efecte, només se'l reconeixia per la veu, es distingia malament el seu rostre de nas aguilenc i ulls verds sota un front ample, envoltat de cabells rossos gairebé rogencs, pentinats a l'estil Bressant,¹ perquè posàvem el mínim possible de llum al

jardí per tal de no atreure els mosquits, i dissimuladament jo anava a demanar que ens portessin les begudes; l'àvia atorgava molta importància —perquè ho trobava més amable— al fet que no semblessin servides de manera excepcional, només per a les visites. El senyor Swann, encara que força més jove, estava molt unit al meu avi, que havia estat un dels millors amics del seu pare, home excel·lent però singular, a qui de vegades li bastava un no-res, es veu, per interrompre els impulsos del cor i canviar el rumb del pensament. Unes quantes vegades l'any sentia a l'avi explicar anècdotes a taula —sempre les mateixes— sobre l'actitud que va mantenir el pare del senyor Swann quan va morir la seva dona a qui havia vetllat nit i dia. El meu avi, que no l'havia vist des de feia temps, va córrer al seu costat a la propietat que els Swann posseïen als voltants de Combray, i havia aconseguit, perquè no veiés com la introduïen al taüt, que abandonés per uns instants, fet un mar de llàgrimes, la cambra mortuòria. Van donar unes voltes pel parc, on feia una mica de sol. Tot d'una, el senyor Swann va agafar el meu avi pel braç i va exclamar: «Ah! vell amic meu, quina alegria passejar plegats amb aquest bon temps. No ho troba bonic, tots aquests arbres, aquests espinalbs i el meu estany, pel qual no m'ha felicitat mai? No fa gaire bona cara. Sent aquesta brisa lleugera? Ai! ja poden dir missa, que la vida té coses bones, estimat Amédée!» Bruscament, li tornà el record de la seva dona morta i considerant segurament massa complicat entendre com havia pogut, en un moment així, abandonar-se a l'alegria, es va acontentar —en un gest que li era familiar cada cop que se li presentava una qüestió àrdua— de passar-se la mà pel front i eixugar-se els ulls i el vidre de les ulleres. Amb tot, no va poder consolar-se de la mort de la seva dona, però durant els dos anys que la va sobreviure, deïa a l'avi: «És

curiós, penso sovint en la meva pobra dona, però no puc pensar-hi gaire d'un sol cop». «Sovint, però poc d'un sol cop, com el pobre Swann pare», havia esdevingut una de les frases preferides de l'avi, que la pronunciava a propòsit de situacions ben diverses. Aquest pare de Swann m'hauria semblat un monstre si no hagués estat perquè l'avi —a qui considerava el millor jutge i el judici del qual, establint jurisprudència per a mi, m'ha servit després per absoldre faltes que hauria estat propens a condemnar—, no hagués exclamat: «Però i ara! Si tenia un cor d'or!»

Durant una pila d'anys, tanmateix, especialment abans del seu casament, el senyor Swann fill va venir sovint a veure'ls a Combray sense que la meva tia àvia i els meus avis sospitessin gens que ja no es relacionava amb la societat que havia freqüentat la seva família i, sota la mena d'incògnit que li atorgava entre nosaltres el nom de Swann, acollien —amb la perfecta innocència dels amfitrions honestos que tenen a casa, sense saber-ho, un bandit cèlebre— un dels membres més elegants del Jockey-Club, amic preferit del comte de París i del príncep de Galles, un dels homes més comentits de l'alta societat del Faubourg Saint-Germain.